

EDUCAȚIA INTERCULTURALĂ, CONCEPTUALIZARE ȘI CONTEXTUALIZARE

Lect. univ. dr. Teodora DOMINTEANU
Academia de Studii Economice din București

Abstract

The contemporary world is characterized by rapid and unpredictable evolution of science and technology, creating a gigantic movement of ideas, inventions and discoveries, an exponential growth of information and high technology. Their result is the computerization of society, restructuring and renewal of epistemological multidisciplinary approaches from all sectors of social life.

Keywords: intercultural education, education, concepts.

Educație și societate. Educația și provocările lumii contemporane

Societatea contemporană se confruntă cu resurse limitate de materii prime și de energie, cu creșterea demografică, cu adâncirea decalajului dintre țările bogate și sărace, cu deteriorarea continuă a mediului înconjurător și cu conflictele interetnice.

Soluția acestei crize o constituie reforma învățământului, care să producă transformări adânci în raport de specificul fiecărei țări, o nouă politică a educației pentru creșterea calității acesteia și imprimarea *caracterului prospectiv*.

Noi tipuri de educație

Creșterea eficienței școlare se poate realiza și prin introducerea unor **noi tipuri de educație**, prevăzute și în programul UNESCO.

1. *Educația economică și antreprenorială*, având ca scop cunoașterea economiei de piață și formarea calităților de antreprenor: inițiative, plan de afaceri, antrenarea în tehnologiile informaționale.

2. *Educația pentru participare și democrație*, al cărei scop este educarea tineretului pentru a participa la dezvoltarea socială, la aplicarea principiilor democratice și la apărarea drepturilor omului.

3. *Educația ecologică, pentru protejarea mediului înconjurător*, implică înțelegerea consecințelor deteriorării acestuia asupra sănătății omului, asumarea de responsabilități și întreprinderea de acțiuni pentru protejarea mediului ambiant, a florei și a faunei, pe baza unor cunoștințe și motivații.

4. *Educația pentru pace și cooperare* are drept obiective înțelegerea între popoare și respectarea valorilor culturii, promovarea umanismului etnic, folosind investițiile și descoperirile în scopul creșterii calității vieții, promovarea valorilor morale și culturale ale societății democratice.

5. *Educația pentru comunicare și timp liber* vizează folosirea mass-mediei în scopul lărgirii orizontului de cultură generală, al perfecționării profesionale și formării integrale a personalității umane.

6. *Educația interculturală* promovează cunoașterea și respectarea culturii, a tradițiilor și a stilului de viață ale comunităților etnice, de către toți locuitorii din țara respectivă.

7. *Educația pentru sănătate* presupune cunoștințe și acțiuni pentru prevenirea și combaterea bolilor și pentru o alimentație necesară păstrării sănătății.

Inovație și reformă în învățământul românesc

Reforma în învățământul românesc are ca efect realizarea unor mutații de politică și strategie educațională. Politicile și practicile educaționale sunt orientate pe baza unor principii de reformă:

- corelarea învățământului cu evoluția sistemului economic, a pieței muncii, a științei, tehnicii și tehnologiei;
- egalizarea șanselor la un învățământ deschis, diversificat și modern;
- optimizarea raportului, în planurile de învățământ, între disciplinele de cultură generală și cele de specialitate;
- compatibilizarea europeană a Curriculumului național;
- descentralizarea și reforma managementului școlar.

Programul reformei, elaborat pe baza acestor principii, cuprind multe elemente de inovație dintre care cităm:

- restructurarea învățământului secundar, etnic și vocațional; organizarea lui pe filiere, specializări și pe cicluri curriculare: de observare și orientare, de aprofundare și de specializare;
- proiectarea curriculară la nivel național și local;
- elaborarea curriculumului național, compatibil cu cel european;
- elaborarea și aplicarea planurilor-cadru de învățământ;
- elaborarea, într-o concepție didactică modernă, a programelor și a manualelor școlare;
- crearea pieței manualelor alternative;
- ameliorarea infrastructurii învățământului și conectarea lui în comunicațiile electronice mondiale;
- organizarea învățământului superior în trei cicluri: colegii, învățământ superior de scurtă durată și de lungă durată;
- introducerea disciplinelor opționale pentru dezvoltarea aptitudinilor;

- aplicarea unui nou sistem de evaluare a rezultatelor școlare;
- introducerea examenului de capacitate la absolvirea gimnaziului;
- folosirea unor practici didactice de tip interactiv;
- creșterea eficienței sistemului de finanțare și de gestionare a resurselor materiale;
- reforma managementului școlar și academic, prin descentralizarea și crearea autonomiei unităților de învățământ.

Perspectiva educației permanente și a autoeducației

Ideea educației permanente nu este nouă. O găsim prezentă încă din Antichitate, la greci și la romani, iar mai târziu, arabii au înscris-o în *Coran*, ca obligație religioasă. „Întreaga viață este o școală”, afirma J.A. Comenius, iar N. Iorga susținea că: „învățat este omul care se învață neconținut pe sine și învață neconținut pe alții”.

1. **Concept și factori.** Pentru secolul nostru, *învățarea continuă* a devenit o cerință fundamentală a societății, determinantă de: creșterea exponențială a informațiilor și uzura accelerată a acestora, de mobilitatea profesiunilor, de progresele extraordinare ale științei, tehnicii, tehnologiei și mijloacelor de informație, de dinamismul vieții economice și sociale, de democratizarea învățământului, de creșterea nivelului de aspirație spre cultură și educație, de folosirea cât mai utilă și plăcută a timpului liber.

A învăța cum să înveți și a dori să te perfecționezi continuu sunt cerințe ale educației permanente, prin care omul contemporan învață să fie el însuși, receptiv la schimbări, capabil să le anticipeze și să se adapteze la ele, oferindu-se ca participant la programul social, prin autonomia sa intelectuală și moral-civică.

2. **Conținutul.** Educația permanentă se caracterizează prin faptul că, este continuă și globală, integrând toate nivelurile și tipurile de educație. Astfel, este asigurată formarea echilibrată a personalității, cu grad înalt de autonomie a învățării, pe baza căreia omul știe să identifice și să folosească sursele de informație, să participe la dezvoltarea societății, la educarea celorlalți membri ai colectivității din care face parte și la creșterea calității vieții.

În reformele actuale, privind sistemele educaționale din toate țările, se observă preocupări de *articulare a diferitelor niveluri și tipuri ale educației*, urmărindu-se continuitatea acestora în timp și spațiu, încercându-se transformarea punctelor terminale ale învățământului primar, gimnazial, liceal și universitar în deschideri spre învățarea continuă, spre autoeducație. Componenta generală și cea profesională a educației permanente sunt strâns legate între ele, permițând dezvoltarea și adaptarea omului la noile condiții, în scopul creșterii vieții și folosirii eficiente a timpului liber, pentru desăvârșirea formării personalității creatoare.

3. **Metodologia.** *Școlaritatea* este o etapă inițială a educației permanente, care trebuie să-i învețe pe elevi cum să învețe și să se integreze socioprofesional. Ca urmare, din această perspectivă vor trebui regândite obiectivele educaționale,

conținutul și metodele de predare-învățare-evaluare. În acest scop, se va pune accent pe folosirea pe scară largă a metodelor activ-participative, pe tehnicile de învățare eficientă, pe folosirea unui stil didactic integrat, pe creșterea efortului de învățare al elevilor și pe formarea capacității de autoevaluare, elevii învățând să se formeze pentru o lume în continuă schimbare.

Ca forme de perfecționare permanentă a cadrelor didactice sunt prevăzute: studiul individual, sesiuni metodico-științifice, schimburi de experiențe, cursuri periodice de informare, cercuri și seminarii pedagogice, stagii de perfecționare, consultații, cursuri la distanță, cursuri de vară, postuniversitare și de doctorat. Stagiile de perfecționare urmează să se încheie cu elaborarea unei lucrări cu caracter metodico-științific.

Autoeducația este o activitate conștientă, orientată spre formarea sau desăvârșirea propriei persoane, în conformitate cu năzuințele, aspirațiile, idealurile și concepția despre rolul omului în societate.

Autoeducația devine posibilă la vârsta adolescenței, datorită celor trei funcții ale conștiinței de sine:

- funcția anticipativă, de proiectare a propriei persoane, facilitând formarea idealului de viață;
- funcția normativă, concretizată în modul de apreciere a valorilor pe baza unor criterii sociale;
- capacitatea omului de a se reflecta pe sine însuși, dându-și seama de ceea ce este și de ceea ce vrea să devină. Autoeducația devine posibilă pe baza educației, când adolescentul, reflectând asupra celor învățate și dispunând de un mod propriu de apreciere a valorilor socioculturale, le interiorizează, participând astfel la propria sa formare și dezvoltare. În același timp, autoeducația favorizează asimilarea influențelor educative, iar pe de altă parte se integrează în educația permanentă, sporindu-i eficiența. Așadar, în școală vor trebui să se transmită elevilor bazele și metodele autoformării, pregătindu-i pentru educația permanentă.

Autoeducația se realizează sub influența unui grup de factori interni și externi.

Factorii interni care favorizează autoeducația sunt:

- autocunoașterea, prin care elevul sau adultul devine conștient de propriile sale capacități intelectuale, interese și aptitudini;
- capacitatea persoanei de a se reflecta pe sine în mod critic, observându-și neîmplinirile;
- idealul de viață și nivelul de aspirație spre cultură și civilizație;
- responsabilitatea față de devenirea propriei persoane;
- modul propriu de apreciere a valorilor științifice, cultural-artistice, morale, religioase etc.;
- dorința de autoperfecționare continuă;
- autocontrolul permanent privind autoperfecționarea.

Factorii externi care favorizează autoeducația sunt:

- nivelul de dezvoltare a științei, tehnicii, tehnologiei și a culturii umane;
- mobilitatea profesiunilor și noile cerințe ale acestora.

Cauzalitatea

Sistematizarea celor mai profunde temeuri ale educației interculturale conduce la identificarea a două grupe mari de cauze: una, care ține de o *cauzalitate generală*, alta, care exprimă o *cauzalitate specifică*.

Analizând prima categorie de cauze, constatăm o ordine a acestora într-un aspect definitoriu al structurilor comunităților sociale contemporane: diversitate, în multiplele forme pe care aceasta le îmbracă (lingvistică, etnică, religioasă, socială, politică, economică, culturală). Mozaicul de culturi, forme și structuri în care trăim nu este nicidecum o realitate nouă, dar intensificarea interdependențelor dintre state, schimbările alerte și intense, într-un timp scurt, de ordin politic, economic și social, mobilitatea internațională crescută a forței de muncă și modul în care acestea influențează existențele individuale, statale și suprastatale scot în prim-plan implicațiile și, îndeosebi, raportările atitudinale ale membrilor societății în raport cu acestea.

Din perspectiva educației interculturale, instituția școlară *are dificultăți de adaptare la diversitatea culturală*. Pentru ca statutul elevilor, caracterizat prin diversitate, prin „coexistența identităților cu ceea ce au ele comun și diferit” este o realitate obiectivă, cea care trebuie să se remodeleze este școala, pentru a asigura o remodelare a socialului prin ea însăși, prin educație.

Schimbarea propusă este una de viziune, aceea care face ca diferențele culturale să fie acceptate, prețuite, trăite fără a fi sursă de conflict ci, dimpotrivă, de creștere și aport calitativ, deopotrivă. În acest sens, Alain Kerlan argumentează categoric: „responsabilitatea educativă poartă cu ea puterea de regenerare, de reafirmare a *aptitudinii de a valoriza*”.

Există mai multe tipuri de contexte care determină o abordare interculturală în educație, dar toate au, în esență, aceeași sursă: *înmulțirea situațiilor în care grupele de elevi, clasele și școlile se caracterizează prin diversitate lingvistică, etnică, religioasă, culturală*. În acest sens, în România, de exemplu, în școală există elevi aparținând unor etnii diferite (români, germani, turci etc.), de religii diferite, dar expresie a unei istorii comune și, mai nou, chiar elevi proveniți din cu totul alte culturi (chineză, arabă, africană), ca efect al migrației internaționale a capitalurilor și a forței de muncă. Într-un asemenea univers cultural complex se impune restructurarea atitudinilor față de alteritate, limbajul pedagogic utilizat, strategiile didactice integrate. În această direcție, lent dar consistent, urmează să se producă progresul pe care îl înregistrează înțelegerea identității personale și de grup ca „*una construită printr-o logică a deschiderii și nu a închiderii*” sau, după Micheline Rey, „*trecerea de la logica «mono» la logica de tip «inter»*”.

Conceptualizare

Analiza conceptuală se întemeiază pe următorii trei termeni: multiculturalitate, interculturalitate, educație interculturală.

a) *multiculturalitatea* reflectă starea naturală a societății, care este diversă, multilingvistică, multientnică, plurireligioasă. Acest concept accentuează dimensiunea comparativă, coexistentă diferitelor culturi care se manifestă într-o societate. Purtătorii diferitelor culturi intră în contact întâmplător sau când se impune. Fiecare este centrat pe sine, ceilalți putând fi considerați o amenințare pentru identitatea grupului. Culturile coexistă fără conflicte, dar și fără relații consistente și cooperare.

b) *interculturalitatea* accentuează *dimensiunea interactivă* a grupurilor culturale, etnice, religioase care trăiesc în același spațiu, întrețin *relații deschise de interacțiune, schimb și recunoaștere mutuală*. Aceasta antrenează cu sine o înțelegere superioară a culturii proprii, în lumina diferitelor sisteme de referință.

c) *educația interculturală* poate fi, și este, apropiată dintr-o multitudine de perspective, astfel:

1. C. Cocos precizează, la nivel global, că educația interculturală vizează o abordare pedagogică a diferențelor culturale, strategie prin care se iau în considerare specificitățile spirituale sau de gen, evitându-se, pe cât posibil, riscurile ce decurg din schimbările inegale dintre culturi sau, și mai grav, tendința de atomizare a culturilor. De aceea, educația interculturală urmărește dezvoltarea unei *educații pentru toți în spiritul recunoașterii diferențelor ce există în interiorul aceluiași societăți*.

2. Același autor își nuanțează punctul de vedere asupra existenței educației culturale, argumentând că această educație se transformă într-un proiect dialectic de structurare a unei identități culturale deschise, având drept scop:

- îndrumarea tinerilor pentru a asimila o cultură în perspectivă antropologică;
- înțelegerea punctului de vedere al altuia, prin poziționarea inteligent-relativistă;
- legitimarea identității culturale, împiedicând sacralizarea;
- protejarea schimburilor, a ajuta fără culpabilizare poziționările personaliste;
- asigurarea respectului diferențelor, dar în cadrul unui sistem de atitudini reciproce.

În opinia lui C. Bennett, educația interculturală este *o abordare a procesului de predare-învățare bazată pe valori și credințe democratice, care încearcă să promoveze pluralismul cultural* în contextul unei societăți diverse și al unei lumi interdependente.

Analiza acestui tip de educație include o abordare din patru unghiuri complementare: mișcare interculturală; curriculum intercultural; procesul de educație interculturală și angajamentul intercultural.

Precizarea cea mai aplicată a conceptului este aceea care face din educația interculturală un ansamblu de activități de gestionare adecvată a diversității culturale în plan școlar.

Contextualitate

Ideea cadru de la care pornim este aceea a *admiterii, înțelegerii și acceptării faptului că desfășurarea procesului de învățământ în clase/școli eterogene și pluriculturale este o realitate obiectivă, în curs de consolidare și expansiune* într-un număr din ce în ce mai mare de sisteme școlare, chiar și în unele care nu au cunoscut până în curând, în mod semnificativ, acest aspect al conviețuirii.

De aceea, abordarea pedagogică cea mai bună este aceea care face din *diferențele culturale un avantaj, o potențială sursă de îmbogățire* pentru fiecare participant, și nu un handicap care trebuie ascuns și care generează anxietate și complexe. Spiritul care trebuie să antreneze educația interculturală este unul de *deschidere, cooperare* și nu unul de selecționare, ierarhizare, segregare și respingere.

M. Rey propune o serie de sugestii de realizare a educației interculturale, *cu caracter general*, și anume:

- utilizarea bibliotecilor, a centrelor de documentare audio-video pentru consultarea unor lucrări care să corespundă obiectivelor educației interculturale (drepturile omului și libertățile sale fundamentale, dezvoltarea durabilă și mediul înconjurător, expuneri asupra unor evenimente istorice sau contemporane);
- studii culturale comparative;
- utilizarea noilor tehnologii ale învățării (învățământ la distanță, internet, programe TV educative, casete audio-video, softuri educaționale);
- activități desfășurate în parteneriat cu părinții și cu reprezentanții diferitelor instituții culturale (lectorate, povestiri, jocuri, cântece, evocări, informări despre experiențe de viață, artă, știință, tehnică);
- participarea la evenimente culturale și sărbători locale, expoziții, concursuri, serbări, activități muzicale, în condițiile în care arta se prezintă ca un excelent pretext și ca o cale privilegiată pentru descoperirea, recunoașterea și aprecierea altor culturi;
- manifestări sportive, acestea devenind ocazii autentice de întâlnire, colaborare, cu atât mai mult cu cât principiul de constituire a echipelor nu este unul al separării, ci al integrării (de ex., într-o competiție sportivă ne vom strădui să formăm echipe mixte, care contribuie, valorificând diferențele dintre sportivi și acționând prin complementaritate, la dezvoltarea cooperării și la obținerea de frumoase rezultate);
- organizarea de întâlniri între persoane aparținând unor culturi diferite, ca ocazie de cunoaștere și stabilire a unor noi relații de prietenie, mergând

de la vizite, excursii, petrecerea timpului liber împreună până la schimburi literare, muzicale, culinare;

- exprimarea solidarității în raport cu evenimente locale sau internaționale (zile aniversare, calamități, accidente, manifestări rasiste);
- înfrățirile, practicate între regiuni, orașe, comune, școli, instituții social-culturale. Ele reprezintă o ocazie concretă de manifestare a schimburilor și solidarității (clase ale aceleiași școli, clase/școli din regiuni diferite, clase/școli cu dominantă lingvistică diferită sau aparținând unor țări diferite);
- corespondența școlară (desene, casete, e-mail);
- vizite, cursuri, zile sau săptămâni de studio centrate pe un anumit aspect (artizanat, limbă, datini, religie);
- celebrarea „Zilei drepturilor copilului” (20 noiembrie), a „Zilei drepturilor omului” (10 decembrie) prin concursuri, expoziții, postere, dezbateri pe teme specifice educației interculturale.

În România s-au realizat pași semnificativi în abordarea educației interculturale, atât *în plan teoretic*, prin aprofundarea studiilor privind paradigma interculturalității și educația integrată ei, precum și în transpunerea acestor generoase orizonturi *în practica școlară*. Deși clasele/grupele de elevi/studenți cunosc diferite aspecte ale interculturalității, cel mai des invocate sunt cele antrenate de prezența copiilor rromi (deși există și copii aparținând naționalităților maghiară, germană, turcă, tătară, armeană, inclusiv a unor familii de emigranți din culturile arabă, chineză, vietnameză, sau copii aparținând uneia din cele 18 religii recunoscute legal în țara noastră). Prin urmare, literatura domeniului s-a îmbogățit, mai ales după anul 2000, atât cu lucrări teoretice, cât și cu *suporturi curriculare* cu caracter aplicativ, unele dintre ele diseminând instrumentarul și rezultatele unor proiecte pedagogice axate pe problematica și practica educației interculturale.

Deschiderile oferite de asemenea activități, desfășurate deja în școlile noastre, se pot constitui în adevărate elemente declanșatoare și susținătoare ale **creativității didactice a acelor interesați de importantul domeniu al educației interculturale**.

BIBLIOGRAFIE

1. Ardeleanu, I.; Tănăsescu, Gh., *Stadiile dezvoltării fizice a copiilor și tinerilor*, Editura Medicală, București, 1964.
2. Cojocariu, Venera-Mihaela, *Învățământ primar*, Universitatea din Bacău, Editura Miniped, 2003.
3. Stoica, Marin, *Pedagogie și psihologie*, Editura Gheorghe Alexandru, 2002.